

Prof. dr Zoran Miladinović*

KRIVIČNOPRAVNA ZAŠTITA PRAVA INTELEKTUALNE SVOJINE**

Uvodne napomene

Intelektualna svojina je danas najskuplja roba na svetskom tržištu.¹ Zato se zaštititi prava intelektualne svojine danas posvećuje naročita pažnja na svim nivoima: nacionalnom, regionalnom (naročito u okviru Evropske unije), i međunarodnom, i to kroz sve oblike zaštite: građanskopravnu, krivičnu i upravno-carinsku. Potreba da se zaštita prava intelektualne svojine obezbedi na svim nivoima i kroz sve oblike sudske zaštite stoji u činjenici da su krivotvorenje i piraterija² danas dobili razmere epidemije, sa štetnim posledicama po zdravlje i bezbednost svih ljudi na svetu, kao i po nacionalnu i svetsku ekonomiju. Sve do kraja 70-tih godina XX veka, trgovina krivotvorenom i piratskom robom bila je na relativno niskom nivou. Porastom tehnološkog razvoja, a posebno pojavom i unapređenjem novih medija i informacione tehnologije, stvorene su neverovatne mogućnosti za iskorišćavanje predmeta zaštite u kojima su sadržane intelektualne tvorevine, naročito pronalasci, autorska prava i prava srodna autorskom pravu. Takođe, zbog sve izraženijeg mišljenja da robu danas prodaje oznaka (marka) kojom je obeležena, od-

*Pravni fakultet Niš.

**Ovaj rad predstavlja rezultat istraživanja na projektu "Pristup pravosuđu-instrumenti za implementaciju evropskih standarda u pravni sistem Republike Srbije", br. 149043D, koji finansira Ministarstvo nauke i zaštite životne sredine Republike Srbije.

¹ Da je to tako govore neki konkretni podaci: U SAD u 2000. godini 30% imovine kompanija činila su materijalna, a 70% nematerijalna dobra (intelektualna svojina). Smatra se da je u zemljama EU tokom 90-tih godina najvećem privrednom rastu doprineo tehnološki razvoj. U stvaranju intelektualnih dobara angažuje se najkreativniji ljudski potencijal i ulažu ogromna sredstva. Procenjena tržišna vrednost žiga (robne marke) Korporacije Mikrosoft u 2003. godini, iznosila je 65,1 milijardi dolara, a bruto nacionalni dohodak pet zemalja Zapadnog Balkana (Albanije, BiH, Makedonije, Hrvatske i SCG) iznosila je u istoj godini 45,2 milijardi dolara. Samo za prvih pet dana prikazivanja filma "Hari Poter" producent je inkasirao 93,5 miliona dolara.

² Pod krivotvorenjem i piraterijom u kontekstu prava intelektualne svojine, podrazumeva se svaki oblik korišćenja (proizvodnja, distribucija i prodaja) proizvoda u kojima su sadržana prava intelektualne svojine (industrijske svojine, autorskog i srodnih prava) bez saglasnosti izvornog subjekta prava ili nosioca prava, tj. lica koje je on ovlastio. Pri tome je krivotvorenje karakteristično za prava industrijske svojine (patent, žig, dizajn, geografsku oznaku porekla i topografije integriranih kola), a piraterija za autorsko i prava srodna autorskom pravu (interpretacije, fonograme, videograme, emisije, baze podataka). Ili narodnim jezikom rečeno, krivotvorenje i piraterija su oblici krađe intelektualne svojine.

nosno dizajn kojim je proizvod oblikovan, a ne kvalitet, krivotvorenje je danas naročito izraženo i u žigovnom pravu, odnosno dizajnu.

Dok su u prošlosti uglavnom krivotvoreni luksuzni i skupi proizvodi, danas listu krivotvorene i piratske robe čine svi mogući proizvodi: sredstva za ličnu higijenu, rezervni delovi za automobile, hemikalije za poljoprivredu, delovi za avione, farmaceutska i medicinska sredstva, video i audio kasete, filmovi, kompjuterska oprema, računarski programi, čak i crkveni kalendari.³

Posebno zabrinjava činjenica da je krivotvorenje prisutno u dve oblasti: avio industriji i proizvodnji farmaceutskih i medicinskih sredstava.⁴

Po posledicama je najopasnija situacija sa krivotvorenjem farmaceutskih i medicinskih proizvoda, odnosno lekova. Prema podacima Svetske zdravstvene organizacije iz 2002. godine, 7% lekova proizvedenih širom sveta su krivotvoreni. Samo tokom 1999. i 2000. godine, Svetskoj zdravstvenoj organizaciji prijavljeno je 46 slučajeva krivotvorenja lekova. U ovoj oblasti krivotvori se skoro sve: sami lekovi i medicinska sredstva, oznake proizvođača lekova i materijala, uputstva za upotrebu, rokovi trajanja, podaci o kontroli kvaliteta.⁵

Kada se ovaj problem posmatra na nivou Evropske unije situacija je takođe zabrinjavajuća. Ostvarenjem cilja - stvaranja jedinstvenog evropskog tržišta, na kome lica, robe i usluge treba slobodno da cirkulišu, stvorena je idealna prilika za krivotvorenje i pirateriju. Jedinstveno tržište, danas sa 25 zemalja članica i oko 345 miliona potrošača, pogodan je prostor za subjekte koji se bave krivotvorenjem i piraterijom. Ovo zbog toga što princip slobodnog kretanja ljudi, robe i usluga na prostoru Evropske unije, podrazumeva slobodno kretanje i odsustvo bilo kakve kontrole od momenta kada određeni proizvod prispe na teritoriju neke od država članica EU. Ovi preduslovi i u praksi su se pokazali kao realna opasnost za tržište Evropske unije, tako da su se krivotvoreni i piratski proizvodi iz nekih azijskih zemalja vrlo brzo našli na tržištu Evropske unije. Podaci govore da je u 2005 godini, od zemalja članica Evropske unije Italija zauzimala prvo mesto po rasprostranjenosti krivotvorenja i piraterije. Podaci takođe govore da krivotvorenje i piraterija svake godine Francusku kao zemalju članicu Evropske unije koštaju preko 40.000 radnih mesta, dok se za celu Uniju ta brojka procenjuje na oko 100.000 radnih mesta.⁶

Ako se imaju u vidu ove činjenice, onda je jasna zabrinutost zemalja članica Evropske unije za ovaj problem, pa su shodno njegovoj ozbiljnosti prilično rano pristupile njegovom rešavanju, ističući da je neophodno da se *“svim mogućim merama mora sprečiti unošenje falsifikovanih roba na zajedničko tržište.”*⁷

³ Samo tokom 2005. godine u Srbiji je zaplenjeno 89.000 piratskih crkvenih kalendara. - *“Novosti”*, 24. mart 2006.

⁴ Primera radi, u okviru Spejs-šatl programa, NISAN Hablov teleskop je nekoliko puta vraćan iz kosmosa na zemlju i ponovo kompletiran, jer je utvrđeno da je bio montiran krivotvorenim utvrđivačima. Takođe, u spejs-šatlu su pronađeni krivotvoreni tranzistori. Da je krivotvorenje poprimilo zabrinjavajuće razmere u ovoj oblasti govori podatak da je udes čarter aviona koji je 8. IX 1989. godine leteo na liniji Oslo-Hamburg sa velikim brojem žrtava, posledica ugradnje krivotvorenih delova koji su bili ugrađeni u rep aviona. Navedeno prema Jasna Arsić: *“Trgovina krivotvorenom robom i mere za njeno suzbijanje - Iskustva GATT i EEZ”*, *Pravo-teorija i praksa*, br. 1-2/95, str. 38.

⁵ *Pregled*, Beograd, od 5. maja 2003., str. 7.

⁶ Katarina Damjanović: *Politika Evropske unije u borbi protiv falsifikovanja i piraterije*, *Pravo i privreda* 5-8/2005, str. 678.

⁷ Preambula (obrazloženje) Uredbe br. 3842/86 od 18. decembra 1986, OJL 357.

Ako podaci govore da su krivotvorenje i piraterija dostigle razmere epidemije i u zemljama koje zaštiti prava intelektualne svojine posvećuju naročitu pažnju, i to kroz sve moguće oblike: adekvatnu zakonsku regulativu, efikasno sprovođenje zakonskih propisa, postojanje kvalifikovanog kadra i posebno *svesti građana* o značaju intelektualne svojine, onda se za ovu pojavu u našoj zemlji mogu samo pretpostavljati obim i razmere prisutnosti. Ovakava zaključak proizilazi iz činjenice da se u našoj zemlji ove pojave ne prate i ne proučavaju sistematski, o tome nema preciznih i obimnijih podataka a jedini subjekti od kojih se mogu dobiti kakvi takvi podaci su sredstva javnog informisanja, koja s vremena na vreme izveštavaju o ovim pojavama. To je posledica činjenice da se u našoj zemlji, osim solidnih zakonskih rešenja koja uređuju sticanje, sadržinu i građanskopravnu zaštitu prava intelektualne svojine, do nedavno ovom problemu nije pridavao poseban značaj.

Ipak, neki događaji u našoj zemlji u poslednjih nekoliko godina, i posledice koje su krivotvorenje i piraterija imali uticali su da se krivičnopravnoj zaštiti intelektualne svojine ozbiljnije pristupi. Široj javnosti je poznato da je početkom 1998. godine, u našoj zemlji od rakije označene kao “Lozovača” proizvedene u preduzeću “Zoa” iz Niša, od metil-alkohola, namenjenog hemijskoj industriji umrlo 43 lica, a kod više desetina lica došlo je do oštećenja zdravlja. Takođe, samo 6. jula 2002. godine, u Beogradu je u jednom pogonu na Zvezdari izvršena zaplena 750.000 piratskih diskova, čiji je proizvođač bilo preduzeće “General disk technologies” što je predstavljalo jednu od najvećih zaplena piratskih diskova *ikada izvršenih u Evropi*.⁸ Šteta koju su pretrpeli razni nosioci prava (autori teksta, kompozitori, interpretatori, proizvođači fonograma) *procenjena je na oko 14 miliona dolara, a naša zemlja je na ime poreza oštećena za oko 1,5 milona dolara*.⁹

Imajući u vidu da krivotvorenje i piraterija ostavljaju posledice na čitavom svetskom tržištu, pitanje potrebe ne samo građanskopravne već i krivičnopravne, carinske i svih mogućih oblika zaštite prava intelektualne svojine, postalo je predmet interesovanja na međunarodnom nivou. U tom smislu usvojen je i odgovarajući međunarodni akt, Sporazum o trgovinskom aspektima prava intelektualne svojine (TRIPS) (*Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights - TRIPS*), koji predstavlja obavezu za države članice da krivičnopravnu zaštitu prava intelektualne svojine uredi nacionalnim zakonodavstvom. Iz navedenih razloga se u našoj zemlji zaštiti i ostvarivanju prava intelektualne svojine pristupilo na sasvim drugačiji način.

Odredbe o krivičnopravnoj zaštiti prava intelektualne svojine u Sporazumu o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine

Krajem 70-tih godina XX veka, najrazvijenije zemlje, pre svega SAD, Japan i zemlje članice Evropske unije, započele su intenzivnu aktivnost (može se reći i pritisak)¹⁰ kako bi se, u svim zemljama nacionalnim zakonodavstvom obezbedila

⁸ “Politika”, 7. juli 2002.

⁹ Žarković, Blagota: *op. cit.* str. 943.

¹⁰ Zbog velikih gubitaka koje trpi američka filmska i fonogramska industrija dva američka udruženja, Međunarodna federacija filmskih producenata i Međunarodna federacija fonogradske industrije, svake godine u aprilu mesecu izveštavaju Ministarstvo trgovine SAD o pojavama piratstva u svetu i o ugrožavanju američkih ekonomskih interesa po tom osnovu, predlažući da se prema zemljama u kojima je piratstvo izrazito rasprostranjeno uvedu ekonomske sankcije. Na osnovu

adekvatna zaštita prava intelektualne svojine. Ove zemlje su isticale da su, usled neadekvatne zaštite prava intelektualne svojine u pojedinim zemljama, razvijene zemlje trpele velike gubitke koje godišnje iznose i po nekoliko milijardi dolara. Upravo pod uticajem ovih zemalja pristupilo se donošenju jednog međunarodnog akta koji bi sadržao odredbe o obavezi država članica ne samo na donošenje odgovarajućih zakonskih rešenja već i na njihovo praktično sprovođenje i podizanje svesti građana o značaju prava intelektualne svojine na viši nivo.

Opredeljenje da se na međunarodnom nivou usvoji dokument koji bi na sveobuhvatan način uredio sistem zaštite intelektualne svojine, stoji u činjenici da tadašnji sistem zaštite intelektualne svojine putem međunarodnih konvencija, kao što su Pariska konvencija za zaštitu industrijske svojine (PK), Bernska konvencija o zaštiti književnih i umetničkih dela (BK) i Rimska konvencija o zaštiti umetnika izvođača, proizvođača fonograma i ustanova za radio difuziju (RK), nije bio dovoljan i to iz nekoliko razloga:

Prvo, sve napred navedene međunarodne konvencije kao osnovni cilj imaju obavezu država članica da na svojoj teritoriji državljanima država članica navedenih konvencija obezbede nacionalni tretman i priznaju određena minimalna prava.

Drugo, nijedna od napred navedenih konvencija ne sadrži mehanizam za sankcionisanje država potpisnica navedenih konvencija koje ne obezbeđuju adekvatnu zaštitu intelektualne svojine na svojoj teritoriji.

Treće, skoro sve do tada usvojene konvencije sadrže odredbe prema kojima se državama članicama pruža mogućnost da prilikom pristupanja konvenciji stave rezervu na određene njene odredbe.

Četvrto, određeni broj država nisu potpisnice navedenih konvencija pa ih one i ne obavezuju.

Bilo je, dakle, potrebno usvojiti jedan univerzalni međunarodni dokument o zaštiti prava intelektualne svojine, koji će imati najveći mogući stepen obaveznosti za najveći broj zemalja (skoro sve). Da bi se to postiglo, moralo se pristupiti usvajanju takvog dokumenta u okviru neke međunarodne organizacije čije delovanje ima uticaja na najveći broj država. Kao najpogodnija međunarodna organizacija u okviru koje bi to bilo moguće odabran je tadašnji Opšti sporazum o carinama i trgovini – GATT, iz koga je nastala današnja Svetska trgovinska organizacija. Kao rezultat toga, 1994. godine je usvojen Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (TRIPS) (*Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights - TRIPS*). TRIPS čini Aneks 1. C Sporazuma iz Marakeša, kojim je osnovana Svetska trgovinska organizacija (STO). TRIPS je stupio na snagu 1. I 1995. godine.

Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine predstavlja danas najznačajniji međunarodni izvor prava koji se odnosi na celokupnu oblast intelektualne svojine (industrijsku svojinu, autorsko pravo i prava srodna autorskom pravu).

izveštaja ovih udruženja, Ministarstvo trgovine SAD upućuje Kongresu specijalni raport o zaštiti intelektualne svojine u svetu, sa konkretnim predlozima za uvođenje sankcija određenim zemljama, i stavljanje na listu posmatranja zemalja koje bi u budućnosti mogle da se nađu na listi sankcija, zbog nedovoljne zaštite intelektualne svojine. U 2001. godini, SAD su uvele Ukrajini ekonomske sankcije, a 2002. godine blokirano joj je 75 miliona dolara kao trgovinska odmazda, zbog toga što ne sprovodi kontrolu optičkih diskova. Kina je pod stalnim nadzorom a na listi posmatranja je čak 19 evropskih zemalja, među kojima su Rusija, Litvanija, Poljska, Italija, Španija, Rumunija, Češka, Mađarska, a do 1. 5. 2003. na toj listi bila je i Srbija i Crna Gora.

Sušтина TRIPS-a je u sledećem:

Prvo, TRIPS nema za cilj stavljanje na prvo mesto obavezu država članica na obezbeđenje nacionalnog tretmana i priznavanje minimalnih prava državljanima država članica TRIPS-a, kao što je to slučaj sa ranijim konvencijama, već obavezuje države članice da nacionalnim zakonodavstvom na svojoj teritoriji obezbede adekvatnu zaštitu i ostvarivanje prava intelektualne svojine i to u skladu sa *principima* koje propisuje TRIPS.

Drugo, TRIPS je dokument koji obavezuje države članice da nacionalnim zakonodavstvom predvide mere za *ostvarivanje subjektivnih prava intelektualne svojine*. Drugim rečima, države članice su obavezne da nacionalnim zakonodavstvom propišu odgovarajuće uslove i postupak sticanja i ostvarivanja prava intelektualne svojine, kao i da propišu odgovarajuće sankcije (građanskopravne, krivične, carinske), kako bi se sprečilo neovlašćeno korišćenje prava intelektualne svojine, odnosno da propišu odgovarajuće *krivične sankcije* (novčane kazne i kazne zatvora) kada se iskorišćavanje tuđeg prava intelektualne svojine vrši svesno i na komercijalnoj osnovi, a da carinskim propisima predvide mere kojima će sprečiti ulazak krivotvorene i piratske robe na svoje tržište.

Treće, kao garancija da će ovoga puta sve države svojim nacionalnim zakonodavstvom obezbediti zaštitu i ostvarivanje prava intelektualne svojine stoji činjenica da je Savet za sprovođenje TRIPS-a ovlašćen da nadzire njegovo sprovođenje i da prema državi koja na svojoj teritoriji ne obezbedi zaštitu intelektualne svojine u skladu sa principima TRIPS-a, uvede trgovinske sankcije.¹¹

Četvrto, ono što je garancija da će sve ili najveći broj država doneti i u praksi primenjivati propise o zaštiti i ostvarivanju prava intelektualne svojine koji će se zasnivati na principima TRIPS-a, jeste činjenica da *nijedna zemlja ne može postati članica Svetske trgovinske organizacije ukoliko ne prihvati odredbe TRIPS-a*.

Peto, radi eliminisanja mogućnosti da se na odredbe TRIPS-a stave rezerve u završnim odredbama (čl. 65. i 66) predviđeno je da zemlje u razvoju i zemlje koje su u procesu prelaska sa centralno-planske na tržišnu privredu imaju rok od 4 godine, od dana stupanja na snagu TRIPS-a, za usaglašavanje svojih propisa o zaštiti intelektualne svojine sa odredbama TRIPS-a. Za najmanje razvijene zemlje taj rok je deset godina.

Imajući u vidu da TRIPS sporazum propisuje samo principe, odnosno standarde zaštite prava intelektualne svojine, a ne sam postupak zaštite i ostvarivanja prava, u tom smislu je proklamovan i princip *krivičnopravne zaštite* prava intelektualne svojine koji su države članice dužne da obezbede. Prema članu 61 (*Odeljak 5, Krivični postupci*), države članice su obavezne da propišu pokretanje krivičnog postupka i kažnjavanje, barem u slučajevima svesnog krivotvorenja žiga ili piratstva autorskih prava koje se vrši na komercijalnoj osnovi. Države članice mogu propisati pokretanje krivičnog postupka i kažnjavanje i u slučaju povrede ostalih prava intelektualne svojine, naročito ako se povreda vrši svesno i na komercijalnoj osnovi. Pri tome se sugerše da pravna sredstva koja treba staviti na raspolaganje subjektima gonjenja i kažnjavanja, uključujući kaznu zatvora i/ili novčanu kaznu, treba da budu *dovoljno oštra i da se primenjuju za krivična dela slične težine, tako da služe kao mera odvraćanja od povreda prava intelektualne svojine*. Države

¹¹ Totić, B. : Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (TRIPS). - *Patentni glasnik* 6-94.

članice su takođe ovlašćene da u odgovarajućim slučajevima propišu i mere oduzimanja, zaplenu i uništenje robe koja vređa pravo i svih materijala i pribora koji su se preovlađujuće koristili pri povredi prava, odnosno izvršenja krivičnog dela.

Krivičnopravna zaštita intelektualne svojine u našem pravu

U skladu sa opredeljenjem naše zemlje da postane punopravni član STO, povećanim stepenom kriminaliteta u oblasti intelektualne svojine u poslednjih nekoliko godina, od kojih su neke, kao što je na početku istaknuto, imale tragične posledice, ali i usled velikog pritiska stranih faktora da se obezbedi adekvatna zaštita prava intelektualne svojine, u našoj zemlji je u poslednjih nekoliko godina učinjen značajan napredak u zaštiti prava intelektualne svojine, uključujući i mere krivičnopravne zaštite. Taj proces je započet krajem 2002. godine, kada je Vlada Republike Srbije donela Odluku o obrazovanju komisije za borbu protiv piraterije,¹² nastavljen je usvajanjem Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije¹³ aprila 2003. godine, odnosno Krivičnog zakonika¹⁴ Republike Srbije 2005, usvajanjem *Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala*,¹⁵ da bi bio zaokružen usvajanjem Zakona o posebnim ovlašćenjima radi efikasne zaštite intelektualne svojine.¹⁶

Usvajanjem Zakona o izmenama i dopunama krivičnog zakona aprila 2003. godine, u krivičnom pravu naše zemlje intelektualna svojina prvi put je tretirana sa krivičnopravnog aspekta. Pre ovih izmena krivičnopravna zaštita intelektualne svojine tretirana je uzgredno i to kroz odredbe o krivičnim delima protiv slobode i prava građana,¹⁷ ili kroz odredbe zakona koji su uređivali autorsko pravo, odnosno autorsko i srodna prava,¹⁸ kada su se srodna prava pojavila, i to kroz neznatan tretman u smislu da se povreda nekih ovlašćenja iz sadržine subjektivnog autorskog i srodnih prava smatrala kao krivično delo za koje su uglavnom bile propisane novčane kazne ili kazne zatvora. Nepovoljna situacija bila je i u tome što se gonjenje za ta dela vršilo po privatnoj tužbi. Ozbiljniji pristup krivičnopravnoj zaštiti autorskog i srodnih prava učinjen je u Zakonu o autorskom i srodnim pravima iz 1998. godine, koji je predviđao četiri krivična dela i nešto strožije kazne.¹⁹ Iako je izmenama Krivičnog zakona iz 2003. godine, intelektualna svojina samo delimično dotaknuta, to je ipak pokazalo da se kroz krivičnopravnu zaštitu mogu ostvariti najznačajniji rezultati u borbi protiv krivotvorenja i piraterije. Ono što se može prigovoriti tadašnjem, a delimično i sadašnjem pristupu krivičnopravnoj za-

¹² "Sl. glasnik RS" 91/2002.

¹³ "Sl. glasnik RS" 39/2003.

¹⁴ "Sl. glasnik RS" 85/2005.

¹⁵ "Sl. glasnik RS" 61/2005.

¹⁶ "Sl. glasnik RS" 46/2006.

¹⁷ Tako je bilo, na primer, prema Krivičnom zakonu FNRJ iz 1951. godine, koji je, u Glavi XI-II, Krivična dela protiv slobode i prava građana, u čl. 163, predviđao krivično delo povrede autorskog prava ("Sl. list FNRJ" 133/51).

¹⁸ Zakon o autorskom pravu iz 1957. godine, sadržao je odredbe o krivičnim delima zbog povrede autorskog prava (čl. 62-67), "Sl. list FNRJ" 36/57. I Zakon o autorskom pravu iz 1968. godine sadržao je odredbe o krivičnopravnoj zaštiti autorskog prava, prema kojima se povreda autorskog prava smatrala krivičnim delom. Slične odredbe sadržao je i Zakon o autorskom pravu iz 1978.

¹⁹ "Sl. list SRJ" 24/98.

štiti prava intelektualne svojine u našoj zemlji jesu dve činjenice: prvo, izmene Krivičnog zakona Srbije iz 2003. godine, koje su se odnosile na krivičnopravnu zaštitu autorskog i srodnih prava izvršene su kao posledica pritiska inostranih faktora, pre svega nosilaca prava na računarskim programima, kao klasičnoj vrsti autorskih književnih dela (čl. 52. stav 2. tačka c Konvencije o evropskom patentu i čl. 10. stav 1. TRIPS), a ne kao rezultat činjenice da su krivotvorenje i piraterija na našim prostorima dobili zabrinjavajuće razmere. U to vreme prema podacima Međunarodnog udruženja proizvođača softvera (*Business Software Alliance*), u našoj zemlji je 98% računarskih programa bilo piratskog porekla.²⁰ Drugo, tim izmenama kao krivična dela sankcionisane su samo radnje koje predstavljaju povredu autorskog i srodnih prava, i radnje koje se odnose na povredu računarskih podataka i programa, što je u suštini povreda autorskih prava, dok ostala prava intelektualne svojine nisu pominjana.

U nastojanju da se krivičnopravna zaštita intelektualne svojine u našoj zemlji uredi u skladu sa standardima koje propisuje TRIPS sporazum (član 61) i da se krivotvorenje i piraterija tretiraju u skladu sa opasnostima koje realno predstavljaju po zdravlje i bezbednost ljudi, ali i po ekonomiju naše zemlje, 2005. godina biće zabeležena kao poseban datum u pogledu krivičnopravne zaštite prava intelektualne svojine u Srbiji.

Ova konstatacija proizilazi iz dve činjenice. Prvo, u Krivičnom zakoniku Srbije iz 2005. godine, koji se primenjuje od 1. januara 2006. godine, krivičnopravnoj zaštiti intelektualne svojine pristupilo se na ozbiljniji način u smislu što joj je posvećena posebna glava (*Glava XX Krivična dela protiv intelektualne svojine*). Međutim, u ovoj glavi nisu obuhvaćena sva krivična dela iz oblasti intelektualne svojine, već su neka (povreda žiga i geografske oznake porekla) svrstana u krivična dela protiv privrede (*Glava XXII – član 233*), dok su neke radnje, koje takođe predstavljaju povredu prava intelektualne svojine (povreda računarskih podataka), svrstana u posebnu glavu (*Glava XXVII Krivična dela protiv bezbednosti računarskih podataka – čl. 298-304*). Najveća zamerka se može uputiti zakonodavcu što u zakoniku nije predvideo kao krivično delo povredu prava na topografiju integrisanih kola, iako je to danas jedno od najznačajnijih i najprofitabilnijih prava intelektualne svojine, pa time i posebno interesantno za krivotvorenje i pirateriju, čime je ovo pravo intelektualne svojine ostalo izvan domena krivičnopravne zaštite.

Identično uređenje krivičnopravne zaštite prava intelektualne svojine izvršeno je i u Krivičnom zakoniku Crne Gore.²¹

Drugo, kao što je napred istaknuto, a što je posebno značajno, jeste usvajanje posebnog Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala, kojim je uređeno obrazovanje, organizacija, nadležnost i ovlašćenja posebnih organizacionih jedinica državnih organa (posebnog odeljenja pri Ministarstvu unutrašnjih poslova, Posebnog tužioca i posebnog Veća pri Okružnom sudu u Beogradu) radi otkrivanja, krivičnog gonjenja i suđenja za krivična dela protiv visokotehnološkog kriminala u koja su, prema članu 3 navedenog zakona, svrstana: krivična dela protiv bezbednosti računarskih podataka, ***krivična dela protiv intelektualne svojine***, imovine i pravnog saobraćaja kod kojih se kao objekat ili sredstvo izvršenja krivičnih dela javljaju računari, računarske

²⁰ Studija o softverskoj pirateriji www.bsa.org.

²¹ "Sl. glasnik RCG" 70/2003, ispravka u 13/2004.

mreže, računarski podaci kao i njihovi proizvodi u materijalnom ili elektronskom obliku, ako broj primereka autorskih dela prelazi 500 ili nastala materijalna šteta prelazi iznos od 850. 000 dinara.

Krivična dela protiv intelektualne svojine u Krivičnom zakoniku Srbije

Kao što je napred istaknuto, u Krivičnom zakoniku Srbije krivična dela protiv intelektualne svojine locirana su u Glavi XX KZ. Međutim, pošto se pravom intelektualne svojine od uvek smatraju i pravo na žig i geografsku oznaku porekla, na ovom mestu ćemo ukazati i na krivičnopravni tretman povrede i ovih prava intelektualne svojine. Kao što je već istaknuto, u glavu XX KZ trebalo je takođe svrstati i krivična dela protiv bezbednosti računarskih podataka, odnosno programa. Međutim, pošto je ovo pitanje u našoj pravnoj teoriji već obrađivano i to veoma autoritativno,²² na ovom mestu nećemo se opširnije baviti krivičnopravnom zaštitom računarskih podataka.

Prema slovu zakonika krivičnim delima protiv intelektualne svojine smatraju se *pet krivičnih dela* koja se ispoljavaju u raznim pojavnim oblicima. To su:

1. povreda moralnih prava autora i interpretatora (čl. 198 KZ);
2. neovlašćeno iskorišćavanje autorskog dela ili predmeta srodnog prava (čl. 199);
3. neovlašćeno uklanjanje ili menjanje elektronske informacije o autorskom i srodnim pravima (čl. 200);
4. povreda pronalazačkog prava (čl. 201);
5. neovlašćeno korišćenje tuđeg dizajna (čl. 202).

Ovim krivičnim delima treba dodati i krivična dela iz člana 233 neovlašćene upotrebe tuđe firme (tuđeg žiga ili geografske oznake porekla) i krivična dela iz člana čl. 298-304 (povrede računarskih podataka).

U prvom krivičnom delu, u autorskopravnom smislu, reč je o *povredi moralnih prava autora i interpretatora*. Ovo krivično delo ima tri pojavna oblika.

Prvi, teži, pojavni oblik ovog krivičnog dela u autorskom pravu poznat je kao *povreda prava paterniteta*, a radnja se sastoji u pripisivanju sebi svojstva autora za delo čiji je autor drugo lice. To je radnja kojom neko pod svojim imenom ili imenom drugog lica u celini ili delimično objavi i pusti u promet primerke tuđeg autorskog dela ili interpretacije, ili na drugi način javno saopšti tuđe autorsko delo ili interpretaciju. Drugim rečima, sebi pripisuje svojstvo autora dela čiji autor nije, ili pak osporava svojstvo autora licu koje je stvorilo delo. Da bi se mogla izvršiti radnja povrede ovog autorskog prava, nužno je da su ispunjene dve pretpostavke: da postoji autorsko delo ili interpretacija i da je drugo lice preduzelo neku od napred navedenih radnji.²³ Za ovo krivično delo zaprećena je novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine (čl. 198, stav 1 KZS).

Drugi, blaži, pojavni oblik krivičnog dela povrede moralnih prava autora ili interpretatora u autorskom pravu poznat je kao *narušavanje integriteta autorskog dela ili interpretacije*. Radnja se sastoji u izmeni ili preradi tuđeg autorskog dela, ili izme-

²² Jovašević, D.: "Krivičnopravna zaštita bezbednosti računarskih podataka", *Pravni informator* 6/2003, str. 53-58.

²³ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 916/61, *Glasnik Advokatske komore AP Vojvodine* br. 5/62.

ni tuđe snimljene interpretacije, bez saglasnosti autora odnosno interpretatora. Povreda autorskog prava se čini narušavanjem integriteta dela makar se na taj način vršilo i poboljšanje autorskog dela ili interpretacije. Ovo zbog toga što je, prema Zakonu o autorskom i srodnim pravima, isključivo autor ovlašćen da menja svoje delo, odnosno da dâ saglasnost da se na delu izvrše bilo kakve promene.²⁴ Karakteristika ovog krivičnog dela je u tome što povredu može izvršiti i zakoniti imalac primerka autorskog dela, odnosno imalac interpretacije ima pravo svojine na konkretnom primerku dela, ali autorskopravna ovlašćenja i u tom slučaju ima samo autor. Za ovo krivično delo zaprećena je novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine (Čl. 198, stav 2 KZS).

Treći, lakši, pojavni oblik krivičnog dela u autorskom pravu poznat je kao *nedostojno iskorišćavanje tuđeg autorskog dela*. Radnja se sastoji u iskorišćavanju tuđeg autorskog dela ili interpretacije na način kojim se vređa čast i ugled utora ili interpretatora. I ovo krivično delo može izvršiti i zakoniti imalac primerka autorskog dela, odnosno interpretacije. Delo se dakle iskorišćava u autentičnom obliku ali na nedostojan način. Primera radi to može biti korišćenje muzičkog dela kao podloga za pornografski film i sl.²⁵ Za ovo krivično delo zaprećena je novčana kazna ili kazna zatvora do šest meseci (čl. 198, stav 3 KZS).

Pored novčane kazne ili kazne zatvora za ova krivična dela može se izreći i mera oduzimanja predmeta kojima je krivično delo izvršeno (čl. 198, stav 4 KZ).

Drugo krivično delo predviđeno je za slučaj neovlašćenog iskorišćavanja autorskog dela ili predmeta zaštite srodnog prava. U autorskopravnom smislu, reč je o povredi imovinskih prava autora, odnosno subjekta zaštite srodnog prava. Ovo krivično delo ima više pojavnih oblika.

Prvi pojavni oblik sastoji se u neovlašćenom objavljivanju, snimanju, umnožavanju ili na drugi način javnom saopštavanju, u celini ili delimično, autorskog dela, interpretacije, fonograma, emisije, računarskog programa ili baze podataka (čl. 199, stav 2 KZS). U autorskopravnom smislu, ovo krivično delo predstavlja neovlašćeno iskorišćavanje autorskog dela, odnosno predmeta zaštite srodnog prava *umnožavanjem*. Sa autorskopravnog stanovišta povreda autorskog, odnosno srodnog prava postoji bez obzira na broj primeraka u kojima je umnožavanje izvršeno. Takođe, povreda autorskog, odnosno srodnog prava, postoji i kada je autorsko delo ili predmet zaštite srodnog prava samo delimično umnožen ili saopšten.

Poseban oblik krivičnog dela predstavlja radnja neovlašćenog puštanja u promet, odnosno nabavljanje i držanje radi puštanja u promet primeraka autorskog dela, interpretacije, fonograma, videograma, emisije, računarskog programa ili baze podataka. U autorskopravnom smislu, puštanje u promet primeraka autorskog dela odnosno predmeta zaštite srodnih prava predstavlja posebno isključivo ovlašćenje autora, odnosno subjekta zaštite srodnih prava. To znači da je jedino autor, odnosno subjekt zaštite srodnog prava ovlašćen da pušta u promet ili da drugome dozvoli puštanje u promet primeraka svog dela odnosno predmeta zaštite srodnog prava. Za ovo krivično delo zaprećena je kazna zatvora do tri godine. Poseban, teži oblik krivičnog dela postoji kada se neovlašćeno objavi, umnoži, ili na drugi na-

²⁴ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 5244/72 od 29. 7. 1973. *Zbirka sudskih odluka*, knjiga II, sveska 1, Beograd, 1977.

²⁵ Presuda Vrhovnog suda Hrvatske Kž. 478/85 od 23. V 1985, *Pregled sudske prakse*, Zagreb, 29/86.

čin javno saopšti, u celini ili delimično, autorsko delo ili predmet zaštite srodnog prava, odnosno kada se puste u promet ili kada se u nameri puštanja u promet neovlašćeno drže umnoženi ili neovlašćeno stavljeni u promet primerci autorskog dela ili predmeti zaštite srodnog prava, i to u cilju pribavljanja imovinske koristi za sebe ili drugoga. U tom slučaju zaprećena je kazna zatvora od tri meseca do pet godina (čl. 199, stav 3 KZS).

Drugi pojavni oblik krivičnog dela neovlašćenog iskorišćavanja autorskog dela ili predmeta zaštite srodnog prava sastoji se u neovlašćenom uvozu, puštanju u promet, prodaji, davanju u zakup ili reklamiranju u cilju prodaje ili davanja u zakup, odnosno držanju u komercijalne svrhe, uređaja ili sredstava čija je osnovna ili pretežna svrha uklanjanje, zaobilaženje ili osujećivanje tehnoloških mera namenjenih sprečavanju povrede autorskih i srodnih prava, ili korišćenje tih sredstava radi povrede autorskog ili srodnog prava. Za ovo krivično delo zaprećena je novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine a predmeti kojima je povreda izvršena oduzeće se i uništiti (čl. 199, stav 4 i 5 KZS).

Treće krivično delo predviđeno je za slučaj neovlašćenog uklanjanja ili menjanja elektronske informacije o autorskom i srodnim pravima. Radnja ovog krivičnog dela sastoji se u neovlašćenom uklanjanju ili izmeni elektronske informacije o autorskom ili srodnom pravu, odnosno stavljanje u promet, uvoz, izvoz, emitovanje ili na drugi način javno saopštavanje autorskog dela ili predmeta zaštite srodnog prava sa kojeg je elektronska informacija o pravima neovlašćeno uklonjena ili izmenjena. Za ovo krivično delo zaprećena je novčana kazna i kazna zatvora do tri godine, a predmeti kojima je povreda izvršena oduzeće se i uništiti (čl. 200 KZS).

Četvrto krivično delo odnosi se na povredu pronalazačkog prava, odnosno patenta kao subjektivnog prava intelektualne svojine. Ovo krivično delo ima četiri pojavna oblika.

Prvi pojavni oblik sastoji se u radnji neovlašćenog iskorišćavanja patentom zaštićenog proizvoda ili postupka za dobijanje određenog proizvoda. Radnja se može izvršiti na bilo koji način: proizvodnjom, uvozom, izvozom, nuđenjem, puštanjem u promet, skladištenjem ili korišćenjem patentom zaštićenog proizvoda ili postupka. Radi se o neovlašćenom preduzimanju bilo koje radnje koja čini sadržinu patenta kao isključivog subjektivnog prava intelektualne svojine priznatog Zakonom o patentima²⁶ (u daljem tekstu ZOPat). Za ovo krivično delo propisane su različite kazne u zavisnosti od visine pribavljene imovinske koristi, odnosno pričinjene štete. U tom smislu ovo krivično delo ima lakši i teži pojavni oblik. Ukoliko je pribavljena imovinska korist, odnosno pričinjena šteta manja od milion dinara, reč je o blažem obliku krivičnog dela a zaprećena je novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine. Ukoliko šteta, odnosno imovinska korist, prelazi milion dinara radi se o težem obliku krivičnog dela a zaprećena kazna je od jedne do osam godina zatvora (čl. 200. stav 1. i 2. KZS).

Drugi pojavni oblik povrede pronalazačkog prava sastoji se u neovlašćenom objavljivanju ili na drugi način činjenju dostupnim suštine tuđeg prijavljenog pronalaska pre nego što pronalazak bude objavljen na način propisan ZOPat. Za ovo krivično delo zaprećena je novčana kazna, ili kazna zatvora do dve godine. Ovo krivično delo mogu izvršiti bilo lice koje radi na ispitivanju prijave za zaštitu pronalaska, bilo neko drugo fizičko lice koje povredi pronalazačko pravo.

²⁶ "Sl. list SCG" 32/2004.

Prema članu 41. ZOPat, prijava patenta ne može se objaviti pre isteka roka od 18 meseci od datuma podnošenja prijave, odnosno od datuma zatraženog prava prvenstva. Izuzetno, prijava se u određenim slučajevima i uz podnošenje posebnog zahteva i dokaza može objaviti i pre isteka roka od 18 meseci ali ne pre isteka roka od tri meseca od datuma njenog podnošenja. Prema tome, svako objavljivanje suštine pronalaska pre zakonom propisanog roka predstavlja radnju krivičnog dela.

Treći pojavni oblik krivičnog dela povrede pronalazačkog prava sastoji se u neovlašćenom podnošenju prijave za priznavanje patenta ili nenavodenju, odnosno lažnom navođenju, imena pronalazača. Za ovo krivično delo može se izreći kazna zatvora od šest meseci do pet godina (čl. 201. st. 4. KZS). Ovo krivično delo može se izvršiti alternativno preduzimanjem neke od radnji koje spadaju u isključivo ovlašćenje pronalazača. Radnju može izvršiti lice koje je bez saglasnosti pronalazača podnelo prijavu za zaštitu pronalaska. Prema ZOPat (čl. 12), pravo na podnošenje prijave za zaštitu pronalaska ima pronalazač. To pravo je prenosivo, tako da prijavu može podneti i lice na koje je pronalazač to pravo preneo ili lice koje je pronalazač ovlastio da u njegovo ime podnese prijavu za zaštitu pronalaska. Takođe, prema ZOPat (čl. 24. st. 1) zahtev za priznavanje patenta pored ostalih elemenata mora da sadrži ime pronalazača, odnosno napomenu o izjavi da pronalazač ne želi da bude naveden u prijavi za priznavanje patenta. Prema tome, krivično delo neovlašćeno podnošenje prijave ili nenavodenje ili lažno navođenje imena pronalazača predstavlja povredu moralnih ovlašćenja pronalazača. Radnja krivičnog dela se, dakle, može sastojati u pripisivanju sebi svojstva pronalazača ili nepriznavanju tog svojstva pronalazaču.

Ovde treba napomenuti da, kada je reč o krivičnom delu "povrede pronalazačkog prava" zakonodavac ovo krivično delo neopravdano definiše kao krivično delo povrede pronalazačkog prava, jer se ustvari i radi o povredi dva prava: pronalazačkog prava i patenta kao subjektivnog prava intelektualne svojine. Patent je subjektivno pravo kojim se štiti pronalazak. Patent se stiče nakon što nadležni organ za intelektualnu svojinu utvrdi da su ispunjeni zakonom propisani uslovi za priznanje patenta. Zbog toga se čini da je u pitanju povreda pronalazačkog prava samo kada je reč o krivičnim delima iz stava 3. i 4. člana 201, dok kada je u pitanju krivično delo iz stava 1. i 2. istog člana, reč je o povredi patenta.

Peto krivično delo odnosi se na neovlašćeno korišćenje tuđeg dizajna, odnosno neovlašćeno objavljivanje prijave za priznavanje prava na dizajn. Ovo krivično delo ispoljava se u dva pojavna oblika.

Prvi teži oblik krivičnog dela je neovlašćeno iskorišćavanje zaštićenog, odnosno prijavljenog dizajna i to upotrebom u celini ili delimično. Radnja krivičnog dela može se izvršiti bilo kojim oblikom iskorišćavanja, proizvodnjom po prijavljenom odnosno zaštićenom dizajnu, uvozom, skladištenjem, stavljanjem u promet, odnosno svakom radnjom koja čini sadržinu subjektivnog prava na prijavljeni, odnosno zaštićeni dizajn. Za ovo krivično delo može se izreći novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, a proizvodi kojima je povreda izvršena oduzeće se (čl. 202 KZS).

Drugi pojavni oblik ovog krivičnog dela sastoji se u neovlašćenom objavljivanju ili na drugi način činjenju dostupnim javnosti predmeta prijave tuđeg dizajna pre nego što prijava bude objavljena na način predviđen Zakonom o pravnoj zaštiti dizajna.²⁷ Za ovo krivično delo može se izreći novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine.

²⁷ "Sl. list SCG" 61/2004.

Kada je reč o krivičnopravnoj zaštiti žiga i geografske oznake porekla, zakonodavac, kao što je napred istaknuto, ova dela nije svrstao u krivična dela protiv intelektualne svojine, već u krivična dela protiv privrede. Takav stav zakonodavca može se shvatiti kao činjenica da predmeti zaštite ovih prava intelektualne svojine nisu u punoj meri intelektualne tvorevine, što se može prihvatiti kada je reč o geografskoj oznaci porekla, dok kada je reč o oznaci koja se štiti žigom često to nije slučaj. Naprotiv, veliki broj oznaka koje se štite žigom su intelektualna tvorevina autora oznake. No, bez obzira na to što ih zakonodavac nije svrstao u krivična dela protiv intelektualne svojine, smatramo da na njih na ovom mestu treba ukazati, ako ni zbog čega drugog onda zbog toga što se ova prava intelektualne svojine svuda i oduvek smatraju jednom od kategorija prava intelektualne svojine tj. industrijskom svojinom.

Neovlašćenu upotrebu geografske oznake porekla, odnosno žiga, zakonodavac definiše kao krivično delo neovlašćene upotrebe tuđe firme, što je takode ne-logično. Ovo zbog toga, što zaštićena oznaka, odnosno geografska oznaka porekla, može istovremeno biti i naziv firme nekog subjekta ali to ne mora biti slučaj, i, po pravilu, nije.

No, bez obzira na napred navedene konstatacije, zakonodavac je predvideo da neovlašćeno korišćenje geografske oznake porekla, odnosno žiga, predstavlja radnju krivičnog dela koja se može ispoljiti u tri pojavna oblika.

Prvi pojavni oblik ovog krivičnog dela ispoljava se u korišćenju tuđe geografske oznake porekla, tuđeg žiga ili zaštitnog znaka ili tuđe posebne oznake robe, ili u unošenju pojedinih obeležja u svoju firmu, žig ili zaštitni znak sa namernom da se obmanu kupci ili korisnici usluga. Za ovo krivično delo propisana je novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine (čl. 233. KZS).

Drugi pojavni oblik ovog krivičnog dela predviđen je za slučaj kada su napred navedene radnje preduzete u svrhu prodaje, proizvodnje, davanja u zakup, skladištenja i sl. veće količine robe, ili u svrhe pružanje usluga. Očigledno je da je u ovom slučaju reč o težem obliku krivičnog dela jer je zaprećena kazna zatvora od šest meseci do pet godina (čl. 233, stav 2 KZS). Nije, međutim, jasno određeno kolike vrednosti treba da bude roba, odnosno usluge, tako da će to pitanje u svakom konkretnom slučaju morati da ceni sud. Bilo je bolje, radi ujednačene sudske prakse, da je zakonodavac predvideo od ili do kog novčanog iznosa treba da bude vrednost robe ili usluga koje su stavljene u promet uz povredu prava na žig, odnosno geografsku oznaku porekla da bi se primenila ova zakonska odredba.

Posebno teži pojavni oblik ovog krivičnog dela postoji ukoliko određeno lice koje neovlašćeno koristi tuđi žig, odnosno geografsku oznaku porekla, organizuje mrežu preprodavaca ili posrednika ili pribavi imovinsku korist koja prelazi iznos od *milion i petstotina hiljada dinara*. U tom slučaju zaprećena kazna je od jedne do osam godina zatvora (čl. 233, stav 3 KZS). U svim navednim slučajevima predmeti kojima je izvršena radnja krivičnog dela oduzimaju se.

Otkrivanje, gonjenje i kažnjavanje za krivična dela protiv intelektualne svojine

Pored toga što u ranijem krivičnom zakonodavstvu naše zemlje krivičnopravnoj zaštiti intelektualne svojine nije pridavan adekvatan značaj, kao posebno otežavajuća okolnost, čak i u onim slučajevima kada su pojedine radnje bile kva-

lifikovane kao krivična dela, bila je činjenica da se gonjenje učinioa krivičnih dela uglavnom vršilo po privatnoj tužbi oštećenog, a samo u nekim slučajevima po predlogu javnog tužilaštva. Ta činjenica imala je za oštećenog posebno otežavajuću okolnost, a na subjekte koji vrše povredu tuđih prava intelektualne svojine delovala je stimulativno, što je takođe doprinosilo krivotvorenju i pirateriji.

Novim zakonskim rešenjima i u tom smislu učinjen je značajan napredak i to na dva načina.

Prvo, s obzirom na visinu zaprečenih kazni sada se gonjenje za krivična dela protiv prava intelektualne svojine uglavnom vrši po predlogu tužilaštva, a samo za neka krivična dela po tužbi oštećenog.

Drugo, može se reći i najznačajnije, rešenje u ovoj oblasti jeste usvajanje posebnog zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala. Usvajanje ovog zakona, moglo bi se reći ima revolucionaran značaj i ukoliko bi se njegove odredbe doslovno primenile, sigurno je da bi se krivotvorenje i piraterija u našoj zemlji sveli na razumnu meru, budući da ovu negativnu društvenu pojavu nigde u svetu nije moguće u potpunosti iskoreniti.

Značaj ovog zakona je u sledećem:

Prvo, zakonom je predviđeno obrazovanje, organizacija, nadležnost i ovlašćenja posebnih organizacionih jedinica državnih organa radi otkrivanja, krivičnog gonjenja i suđenja za krivična dela iz oblasti visokotehnološkog kriminala (čl. 2. Zakona).

Drugo, po članu 2 ovog zakona, kao visokotehnološki kriminal smatra se vršenje krivičnih dela kod kojih se kao objekt ili sredstvo izvršenja krivičnih dela javljaju računari, računarske mreže, računarski podaci, kao i njihovi proizvodi u materijalnom ili elektronskom obliku kao i autorska dela koja se mogu upotrebiti u elektronskom obliku.

Treće, u odnosu na intelektualnu svojinu, značaj ovog zakona je višestruk.

Pre svega, po članu 3, stav 1 on se primenjuje i radi otkrivanja, krivičnog gonjenja i suđenja i za krivična dela *protiv intelektualne svojine* i to u slučaju kada broj primeraka autorskih dela prelazi 500 ili nastala materijalna šteta prelazi iznos od 850.000 dinara. Pored toga, članom 4 za postupanje u predmetima koji predstavljaju visokotehnološki kriminal propisana je nadležnost Okružnog javnog tužilaštva u Beogradu za teritoriju Republike Srbije, u okviru koga se obrazuje posebno odeljenje za borbu protiv visokotehnološkog kriminala (Posebno tužilaštvo). Tim Posebnim tužilaštvom rukovodi posebni tužilac za visokotehnološki kriminal, što je nova institucija u našem pravosuđu. Posebnog tužioca postavlja Republički javni tužilac iz reda javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca koji ispunjavaju uslove za izbor zamenika okružnog javnog tužioca, uz pismenu saglasnost lica koje se postavlja. Pri tome, prilikom postavljenja posebnog tužioca prednost se daje licima koja poseduju posebna znanja iz oblasti informatičkih tehnologija (čl. 5. Zakona). Posebni tužilac ima prava i dužnosti koje ima javni tužilac. Pored toga, kada dođe do saznanja da se u nekom krivičnom predmetu radi o krivičnom delu vezanom za visokotehnološki kriminal, posebni tužilac se u pismenoj formi obraća republičkom javnom tužiocu, zahtevajući od njega da mu poveri ili prenese nadležnost u tom predmetu (čl. 6 Zakona).

U cilju otkrivanja učinilaca krivičnih dela iz oblasti visokotehnološkog kriminala, u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova obrazuje se posebna služba za

borbu protiv visokotehnološkog kriminala, koja postupa po zahtevima Posebnog tužioca (čl. 9 Zakona).

Za suđenje za krivična dela iz oblasti visokotehnološkog kriminala nadležan je Okružni sud u Beogradu, za teritoriju Republike Srbije. U Okružnom sudu obrazuje se posebno Veće za borbu protiv visokotehnološkog kriminala. Sudije u Veće raspoređuje predsednik Okružnog suda iz reda sudija tog suda, uz njihovu saglasnost, pri čemu se pri rasporedu prednost daje sudijama koji poseduju posebna znanja iz oblasti informatičkih tehnologija (čl. 10 i 11 Zakona).

Nejednak tretman krivičnopravne zaštite prava intelektualne svojine u KZS

Nesporno je da je unošenjem u KZS i usvajanjem posebnog zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala učinjen krupan korak u zaštiti prava intelektualne svojine u našoj zemlji. Međutim, ono što zaslužuje pažnju i za što se može uputiti zamerka zakonodavcu jeste nejednak tretman krivičnopravne zaštite prava intelektualne svojine u Krivičnom zakoniku. To se, pre svega, ogleda u različitom lociranju pojedinih prava intelektualne svojine u Krivičnom zakoniku, izostavljanje nekih prava intelektualne svojine iz krivičnopravne zaštite, i u visini zaprečenih kazni za identična, odnosno slična krivična dela protiv intelektualne svojine.

Kada je reč o različitom lociranju pojedinih prava intelektualne svojine, smatramo da je bilo opravdano da se sva krivična dela oko povreda prava intelektualne svojine nađu na jednom mestu, tj. u jednoj glavi. To konkretno znači da bi na jednom mestu trebalo da se nađu krivična dela povrede autorskih i srodnih prava, patenta, žiga, dizajna, geografske oznake porekla i "know how" (poslovna tajna). Takođe na istom mestu (u isto poglavlje) trebalo je svrstati i krivična dela protiv bezbednosti računarskih programa, odnosno podataka, falsifikovanje znakova za obeležavanje robe, mera i tegova, kao i krivično delo obmanjivanja kupaca.

Što se tiče izostavljanja nekih prava intelektualne svojine iz krivičnopravne zaštite, tu se pre svega misli na topografije integrisanih kola, koje nisu ni pomenute u Krivičnom zakoniku, iako je to danas jedno od najprofitabilnijih prava intelektualne svojine, pa zato i najprivlačnije za krivotvorenje i pirateriju. To isto važi i za "know how".

Naročitu pažnju privlači nejednak tretman prava intelektualne svojine kada je reč o visini zaprečenih kazni.

Tako, na primer, u slučaju povrede moralnih ovlašćenja autora i interpretatora, zaprećena je *novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine* (čl. 198, stav 1 KZS). Prema članu 201, stav 4. KZS, ko neovlašćeno podnese prijavu patenta ili u prijavi ne navede ili lažno navede pronalazača, što je u suštini isto što i objavljivanje dela ili izvođenje interpretacije pod svojim ili tuđim imenom, zaprećena je kazna zatvora *od šest meseci do pet godina*. Posebno je interesantno da u slučaju povrede moralnih ovlašćenja autora dizajna nije predviđena bilo kakva krivičnopravna zaštita, dok se prava stvaraoca topografije (ni imovinska ni moralna) i ne pominju.

Slična je situacija i kod povrede imovinskih prava autora, subjekata zaštite srodnih prava i nosilaca patenta.

Prema čl. 199, stav 3. KZS, najveća zaprećena kazna zatvora u slučaju neovlašćenog korišćenja autorskog dela ili predmeta zaštite srodnog prava je od *tri mese-*

ca do pet godina, i to u slučaju kada je reč o težem obliku povrede prava, tj. kada je iskorišćavanje izvršeno u nameri pribavljanja imovinske koristi za sebe ili drugoga.

Prema članu 201. stav 2. KZS, u slučaju kada je povredom patenta prouzrokovana šteta u iznosu koji prelazi milion dinara, zaprećena kazna je *od jedne do osam godina*.

O tome kolika šteta može nastati neovlašćenim korišćenjem autorskih prava i predmeta zaštite srodnih prava, podsetimo se sa početka ovog članka kada je samo u jednom danu u Beogradu 2002. godine u jednom pogonu za piratsku proizvodnju muzičkih kompakt diskova zaplenjeno 750.000 ilegalno proizvedenih diskova, čijom proizvodnjom je raznim subjektima pričinjena šteta od oko 14 miliona dolara.

Interesantno je da je u Zakonu o izmenama i dopunama krivičnog zakona Srbije iz 2003. godine, u članu 183a, stav 3. za organizovano vršenje povrede imovinskih prava autora i predmeta zaštite srodnih prava, bila zaprećena kazna zatvora *od tri do osam godina*. Nije jasno zašto je zakonodavac sada propisao znatno blažu kaznu.

Pažnju zaslužuje i visina zaprećene kazne u slučaju neovlašćenog objavljivanja ili na drugi način činjenja dostupnom suštine tuđeg prijavljenog pronalaska, odnosno dizajna, pre nego što je prijava objavljena u roku predviđenom ZOPat, odnosno Zakonom o pravnoj zaštiti dizajna. Ukoliko je u pitanju neovlašćeno objavljivanje prijave za priznavanje pronalaska, zaprećena je *novčana kazna ili kazna zatvora do dve godine*, dok je u slučaju neovlašćene objave prijave za priznavanje dizajna zaprećena *novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine*.

Zaključak

Ako je za rasprostranjeno krivotvorenje i pirateriju u našoj zemlji u proteklom periodu, kao uzrok označen nedostatak propisa,²⁸ danas se to ne bi moglo reći. Usvajanjem seta zakona iz oblasti intelektualne svojine, Krivičnog zakonika, Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala, Carinskog zakona,²⁹ koji u glavi VI uređuje mere za zaštitu prava intelektualne svojine na granici, i Zakona o posebnim ovlašćenjima radi efikasnije zaštite prava intelektualne svojine³⁰ zaštita prava intelektualne svojine u Srbiji, podignuta je na znatno viši nivo. Kvalitet usvojenih zakona je u tome što su u tekstove zakona ugrađeni važeći standardi međunarodnog i regionalnog karaktera, u pogledu vrednovanja i tretmana prava intelektualne svojine. Posebno je značajno što je pored krivičnopravnog aspekta, intelektualnoj svojini posvećen i carinski tretman u smislu da su propisana jasna pravila u pogledu carinskog tretmana krivotvorene i piratske robe. Ono što se može prigovoriti usvojenim rešenjima jeste činjenica da i ovoga puta zakonodavac nije na jednak način vrednovao prava intelektualne svojine, bar kada je reč o krivičnopravnoj zaštiti. Ova primedba naročito se odnosi na krivičnopravnu zaštitu topografija integrisanih kola, koja nije našla mesto u odredbama Krivičnog zakonika, i na različitu visinu zaprećenih kazni u slučaju povrede pojedinih prava intelektualne svojine. Takođe, primedba

²⁸ Milan Gajović: "Nedostatak propisa štiti pirate", *Politika*, 13. jul 2002.

²⁹ "Sl. glasnik RS" 73/2003, 61/2005 i 85/2005.

³⁰ "Sl. glasnik RS" 46/2006.

se može uputiti i na činjenicu da do momenta pisanja ovog rada nije imenovan posebni tužilac za borbu protiv visokotehnološkog kriminala kako je predviđeno članovima 4 i 5 usvojenog zakona.

U svakom slučaju, usvojena rešenja će imati pozitivan uticaj na odvracanje od povrede prava intelektualne svojine, a na zakonodavcu je da, u budućim izmenama zakonskih rešenja, u krivičnopravnu zaštitu uključi i topografije integrisanih kola, i da za ista ili slična dela povrede prava intelektualne svojine propiše iste ili približne kazne.

No, bez obzira na određene nedostatke, usvojene mere će opravdati svoje postojanje ukoliko se dosledno budu sprovodile, a preduslov za to je postojanje stručnog kadra za primenu propisa iz oblasti intelektualne svojine.

Ph.D. Zoran Miladinović

Criminal and juridical protection the right of intellectual property

A b s t r a c t

The work is dedicated to the issue of criminal and juridical protection of intellectual property in our law. In the first part of his work, the author points out that intellectual property stealing in the world has reached epidemic dimensions, and for this reason a different approach to protecting intellectual property at international level had to be undertaken. In that sense, under the influence of developed countries, an Agreement on Trade Aspects of Intellectual Property Law has been adopted and it obliges all the countries, both the members of the World Trade Organization and those intending to join it, to provide suitable protection of the right of intellectual property for national legislation which also includes criminal and juridical protection. In accordance with the juridical competence, the Republic of Serbia has, in its Criminal Code dedicated a separate chapter to criminal acts of intellectual property rights infraction, which is the subject the author especially deals with. In his concluding thoughts the author makes a constatation that the Criminal Code of the Republic of Serbia has been brought according to TRIPS regulations. In that way, for the first time in our country, intellectual property is treated from the criminal and juridical point of view, and the results can already be seen. However, in his conclusion, the author points out unequal treatment of the right to intellectual property in criminal and juridical sense and suggests of changes.